

ОЙКОНІМИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ НА -ІВКА: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано ойконіми сучасної Тернопільської області, утворені за допомогою суфікса -іvk-а. З'ясовано, що вони експлікують інформацію антропонімного, мікротопонімного, гідронімного, апелятивного субкодів ономастичного коду культури. В багатьох випадках говоримо про нашарування субкодів, позаяк семантика етимонів дозволяє аналізувати ойконіми в межах антопонімно-мікротопонімного, антропонімно-гідронімного та інших субкодів. Доведено, що ойконіми як мовнокультурні знаки слугують джерелом як лінгвальної, так і екстралінгвальної інформації.

Ключові слова: ономастика, лінгвокультурологія, ойконім, суфікс -іvk-а, ономастичний код культури, субкоди, Тернопільщина.

Віра Котович. ОЙКОНИМЫ ТЕРНОПОЛЬЩИНЫ НА -ІВКА: ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье проанализированы ойконимы современной Тернопольской области, образованные с помощью суффикса -іvk-а. Выяснено, что они эксплицируют информацию антропонимического, микропонимического, гидронимического, апеллятивного субкодов ономастического кода культуры. Во многих случаях говорим о наложении субкодов, поскольку семантика этимонов позволяет анализировать ойконимы в пределах антопонимно-микропонимического, антропонимно-гидронимического и других субкодов. Доказано, что ойконимы как лингвокультурные знаки служат источником как лингвальной, так и экстралингвальной информации.

Ключевые слова: ономастика, лингвокультурология, ойконим, суффикс -іvk-а, ономастический код культуры, субкоды, Тернопольщина.

Vira Kotovych. OIKONIMS OF TERNOPIL REGION ENDING IN -IVKA: LINGUO-CULTURAL ASPECT

The oikonims of the modern Ternopil region, formed with the help of suffix -іvk-а, are analyzed in the article. It was found out that they explicate the information of the anthroponimic, microtoponimic, hydronimic, appellative subcodes of the onomastic code of culture. In many cases, we are talking about the imposition of subcodes, because the semantics of etymons allows analyzing oikonims within the anthroponimic-microtoponimic, anthroponimic-hydronimic and other subcodes. It is proved that oikonims as language cultural signs serve as a source of both linguistic and extra-lingual information.

Key words: onomastics, linguistic and cultural, oikonim, suffix -іvk-а, onomastic code of culture, subcodes, Ternopil region.

Кожне село чи місто зустрічає нас інформаційним знаком, на якому таємницею горить слово. Слова ці між собою часто різні, зрідка – трохи подібні, іноді – цілком однакові. До одного з них, до того, що затаїлося на гостинці рідного села чи міста, – прикипаємо душею навіки. Хтось не задумується над його значенням, хтось принагідно шукає походження серед давніх легенд, дослуховується до оповідей старожилів, гортає сторінки відомих словників та сайти інтернет-видань. А для когось розкодування інформації, захованої за назвою поселення, стає справою усього життя.

Для професора Дмитра Бучка робота над дослідженням онімів розпочалася далекого 1965 року з легкої руки великого мовознавця Лукії Гумецької, пліч-о-пліч з учителями та побратимами по цеху Іваном Коваликом, Юрієм Карпенком, Олегом Купчинським, Антоном Залеським, Дмитром Гринчишиним, Ярославом Закревською, Розалією Керстою, Юліаном Редьком, Михайлом Худашем, а далі продовжилася з великою когортою учнів та послідовників. Віхами наукових досягнень ученого стала кандидатська дисертація «Українські топоніми на -іvці, -инці» [5], докторська «Ойконімія Покуття» [3], монографія «Походження назв населених

пунктів Покуття» [4], збірник вибраних праць «Історична та сучасна українська ономастика» (у співавторстві з Ганною Бучко) [2]. Об'єктом наукового аналізу професора були передусім найдавніші типи ойконімів: на *-*jь* (*-*jь-a, -*jь-e*) [2, с. 210–218; с. 338–346 та ін.]; *-івці, -инці* [5; 2, с. 299–310]; *-ани/-яни* [2, с. 329–338]; *-иця* [2, с. 310–320]; конфіксальні утворення [2, с. 248–254]; ойконіми з компонентом *-город/град, піль/-поль, пілля, -поле* [2, с. 279–290] та ін. Про назви поселень з поліфункціональним суфіксом *-івк-а* як про відносно новий топонімний формант учений писав лиш принагідно, що зумовило потребу нашої розвідки.

Мета статті – здійснити аналіз назв населених пунктів Тернопільщини на *-івка* в лінгвокультурологічному аспекті; джерельною базою послуговували ойконіми сучасної Тернопільської області з суфіксом *-івк-а*.

З погляду лінгвокультурології мова є засобом вербалізації культурної інформації. На ґрунті взаємодії мови й культури виникає новий знак – мовно-культурний. Цей знак і є одиницею лінгвокультурного коду [24]. Мовно-культурний знак є ключем до системи цінностей певної лінгвокультурної спільноти, організацією культурних архетипів і тією «зачіпкою», яку використовує людина при розпредметненні лінгвокультурного коду в ході декодування мовного повідомлення [14, с. 119]. Мовно-культурними знаками є й ойконіми, позаяк це не просто знаки мови, а й вмістилище національної культури, народної психології, етнічного світобачення та духу людини-номінатора.

Якщо розглядати систему онімів як великий і специфічний лінгвокультурний ономастичний код, то ойконіми на *-івка* слугують мовно-культурним знаком багатьох його субкодів – антропонімного (*Августинівка*), гідронімного (*Дністрівка*), мікротопонімного (*Березівка*), апелятивного (*Благодатівка*) тощо.

Суфікс *-івк-а* (*-авк-а*) виник унаслідок творення іменників за допомогою форманта *-к-а* від присвійних прикметників на *-ова* (*-ева*), *-ава* з пізнішим переходом у новозакритих складах *-о-, -е-* в *-і-*. Відбиваючи належність, він утворював топоніми (ойконіми) насамперед від антропонімів. Основа таких назв указує на ім'я (прізвисько, прізвищеву назву) власника певного шматка землі, де виникав населений пункт, або власника дворища, селища, на місці яких він виріс. Окремі топоніми на *-івка* можуть бути дериватами від однойменних гідронімів або топографічних назв [4, с. 30].

Назагал ойконіми на *-івка* – це порівняно нова топонімна формація, хоч назви з цим афіксом на давно заселених теренах України засвідчують історичні джерела уже з XIV ст. [18, с. 15].

Л. Гумецька називає імена дослідників слов'янської топонімії Ф. Міклошича, Я. Карловича, О. Селищева, В. Ташицького, які вважали топоніми на *-івка* вторинними, посталими з назв на *-ова, -ово*, коли виникла потреба назвати нову, не обов'язково меншу, але в часі пізнішу від наявної оселю. Однак авторка «Нарису словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст.» наводить ще й думку З. Штібера, який був переконаним, що місцеві назви з суфіксом *-івк-а* могли і не мати передумовою вихідних назв на *-ова*, а утворювалися безпосередньо від назв осіб на позначення якоїсь невеличкої оселі. Далі вчена висновує, що місцевим назвам на *-івка* на найдавнішому етапі розвитку передували назви на *-ов, -ова, -ово*. Але згодом зв'язок між цими двома типами ойконімів утратився і суфікс *-івк-а* став сприйматися як топонімний формант, що утворює місцеві назви безпосередньо від назв осіб і навіть від прикметникових основ [10, с. 44–45].

В. Никонов говорить про формант *-ка*, який спочатку виражав зменшувальність, а надалі його функції цілком формалізувалися: він перетворився у засіб субстантивзації. Пік продуктивності ойконімної моделі на *-івка, -инка* припав на XVI–XVIII ст., а в XIX ст. цей формант помітно втратив першість [23, с. 73].

Ю. Карпенко в роботі «Ознаки молодості топонімичної системи» наголошує, що «власницький» суфікс *-ова, -ово, -ов* у процесі субстантивної трансформації назв у багатьох випадках перетворився в суфікс *-івк-а*, дуже продуктивний у сучасній ойконімії всієї України [16, с. 54]. На новітність моделі на *-івка* вказує те, що твірними основами таких ойконімів найчастіше є церковно-християнські імена або ж слов'янські відапелятивні антропоніми

прізвиськового типу, а також часте вживання ойконімів цієї моделі на місці посесивних утворень на *-ів* та відпатронімних дериватів на *-івці* [7, с. 151]. Коли суфікс *-івк-а* набув своєї максимальної продуктивності, він міг утворювати назви населених пунктів не лише від антропонімів, але й від апелятивів. Твірні основи таких ойконімів указують здебільшого на особливості території, на якій засновані ці поселення [19, с. 7]. Певного розвою отримали ойконіми на *-івка* у ХХ ст., під час перейменування поселень та творення штучних назв.

Попри значну продуктивність та поширеність по всій території України, ойконіми на *-івка*, як слушно зауважує Л. Дика, досі не були об'єктом окремого дослідження [12, с. 142]. Незважаючи на, здавалось би, «прозорість» цього форманта, сьогодні не просто встановити, що послугувало мотивом для номінації таких ойконімів, як, скажімо, *Грабівка* чи *Яблунівка* – антропонім *Граб / Яблунь(я)*; мікротопонім *Грабівка / Яблунівка*; гідронім *Грабівка (Грабовець, Грабовиця тощо) / Яблунівка (Яблунець, Яблуніця тощо)*; ойконім *Грабів / Яблунів*; апелятив *граб / яблуня*; прикметник *грабовий / яблуневий* чи ще якийсь інший онім чи апелятив. Ономасти так трактують генезу цих або аналогічної структури ойконімів (топонімів): «*Грабівка* [гідронім; ойконім] – топоніми виникли за допомогою суф. *-к(а)* в релят. функції від відн. прикм. *грабовий* або суф. *-івк(а)* безпосередньо від *граб* за поширеністю відповідних дерев» [21, с. 165]; «*Грабівка* [ойконім] – утворення на *-овка* (> *-івка*) від особової назви *Граб*. Перв. знач.: «Населений пункт, у якому проживає (або яким володіє) *Граб*». Особова назва *Граб* – від апелятива *граб*» [33, с. 84]; «*Грабівка* [оронім] – назва утворена за допомогою суфікса *-івк-а* від апелятива *граб, граби* ‘грабник; грабовий гай, ліс’. Вона вказує на характер рослинності на горі» [8, с. 146]; «*Грабівка* [мікротопонім] – назва виникла в результаті трансонімізації однозвучного ороніма – найменування гори, на схилах якої розкинувся присілок» [8, с. 146]; «*Яблунівка* [гідронім; ойконім] – гідронім вторинний до суміжного ойконіма *Яблунівка* < *яблуневий* ‘характерний для яблуні’ [9 IV, с. 535] + суф. *-к(а)*» [6, с. 190]; «*Яблунівка* – очевидно, назва мотивована прикметником *яблуневий* (із вторинним суфіксом *-к-*)» [37, с. 153]; «*Яблунівка* [ойконіми] – (1) Відмікротопонімна назва, що вказує на заснування поселення біля *яблунєвого* саду [С. Д. Бабишин]. Можливо, відантропонімна назва. (2) Посесивна назва: можливо, поселення було власністю поміщиків *Яблоновських*. (3) Трансойконімна назва» [30, с. 516].

Щодо походження топонімів *Антонівка, Баранівка* та однотипних з ними наявні такі думки: «*Антонівка* – за матеріалами М. Фасмера, на східнослов'янських теренах нараховувалося 144 *Антонівки*. Словотвірний тип на *-ів-ка* – свідчення відносно пізнього за часом виникнення цих топонімів, мотивованих особовим іменем *Антон*» [37, с. 9]; «*Антонівка* [ойконім] – особова назва *Антон* + суф. *-івк-а*» [4, с. 50]; «*Антонівка* [гідронім] – від особового імені *Антон*» [17, с. 95]; «*Антонівка* – ойконім на *-івка* < пор. ос. н. *Антін, Антонов, Антонюк*» [25, с. 103]; «*Баранівка* [ойконім] – утворення на *-овка* (> *-івка*) від особової назви *Баран*» [33, с. 19]; «*Баранівка* [ойконім] – від антропоніма *Баран* за допомогою суф. *-івк(а)* в релят.-посес. функції» [21, с. 34]; «*Баранівка* – гідронім вторинний до мікротопоніма *Баранівка* (урочище, звідки витікає потік [8, с. 20]) < *Баран-ів-ка* < антропоніма *Баран* [6, с. 12]; «*Баранівка* [оронім] – назва утворена за допомогою суф. *-івк(а)* від антропоніма *Баранюк*. Родині з таким прізвиськом належали до 1939 року землі на цій горі» [8, с. 27].

Отже, *-івка* чи *-ів-ка*, етимомом є антропонім чи апелятив, релятивно-посесивна чи релятивна функція, трансонімізація чи онімізація, ойконім відгідронімний чи гідронім відойконімний – відповісти на ці та інші запитання можна, якщо до ретельного семантико-словотвірного аналізу онімної лексики долучити лінгвокультурологічний. Бо ономастичні студії здавна мали надійним підґрунтям студії мовнокультурні, коли розглядалася не просто якась *Антонівка*, а конкретна *Антонівка* з тих 144-ох відомих, бо в центрі всякого іменування стоїть людина, яка осмислено, соціально й національно марковано називає географічний об'єкт.

Вагоме місце в процесі встановлення генези ойконімів посідає аналіз антропонімів-етимонів, бо ті є одними з найбільш культуроносних мовних знаків, а антропонімійна система – фундаментальним матеріалом для пізнання й розкриття самосвідомості народу, для розуміння національної психології та менталітету людини. Антропонімний субкод – це зашифрування в назві поселення власного імені людини.

Основами цілої низки ойконімів Тернопільщини на *-івка* є чоловічі, зрідка жіночі церковно-християнські імена засновників чи власників поселень, рідше – осіб, на чю честь поселення іменовано: *Августівка* (Коз.): *Август* [31, с. 16] (названо на честь *Августа* Потоцького [29 II, с. 419]); *Ангелівка* (Зал.): *Ангеля* < *Ангеліна* [31, с. 32] (названо на честь *Ангеліни* Лянцкоронської [29 II, с. 149]); *Ангелівка* (колишня назва *Янелівка* – Тер.): **Янеля* / *Анеля* < *Ангеліна* [31, с. 32]; *Андрушівка* (Шум.): **Андруш* < *Андрій* [31, с. 33]; *Бартошівка* (Коз.): *Бартош* < *Бартоломій* (*Варфоломій*) [31, с. 58]; *Вікторівка* (Коз.): *Віктор* [31, с. 67]; *Гермаківка* (Борщ.): *Гермак* < *Єрмолай* [31, с. 133]; *Ємелівка* (Гус.): *Ємеля* < *Омелян* [31, с. 269]; *Іванівка* (Підв., Тер.): *Іван* [31, с. 143]; *Йосипівка* (Збор., Коз., Тер.): *Йосип* [31, с. 161] (названо на честь *Йосипа* Шелячинського [29 III, с. 386]), в окремих документах ойконім зафіксовано як *Юзефівка* з польським відповідником *Юзеф* [41, с. 92] українського імені *Йосип*; *Катеринівка* (Крем.): утворено від імені *Катерина* як український варіант давнішого *Катеринбург* ('місто Катерини'), названого на честь дружини Йосифа Плятера *Катерини* Сосновської [40 III, с. 910]; *Костянтинівка* (Тер.): *Костянтин* [31, с. 182]; *Лазарівка* (Мон.): *Лазар* [31, с. 189]; *Магдалівка* (Підв.): **Магдаля* < *Магдаліна* [31, с. 204] (названо на честь *Магдаліни* Старжинської [29 III, с. 127]); *Максимівка* (Збар.): *Максим* [31, с. 206]; *Мартинівка* (колишня назва *Войтехівка* – Буч.): *Мартин* [31, с. 217]; *Мар'янівка* (Тер.): *Мар'яна* [22, с. 120; 31, с. 220] (названо на честь *Маріани* Шелячинської [29 III, с. 398]); *Матеушівка* (Буч.): *Матеуш* [41, с. 123] – польський відповідник українського імені *Матвій*; *Миколаївка* (Буч.): *Миколай* [31, с. 229]; *Михайлівка* (Борщ.): *Михайло* [31, с. 236] (названо на честь *Михайла* Баудаса [29 III, с. 188]); *Оленівка* (колишня *Елеонорівка* – Гус.): *Олена* (ойконім *Елеонорівка* утворено від запозиченого імені *Елеонора*, яке, очевидно, асоціювалося з українським *Олена* [31, с. 115]); *Палашівка* (колишня назва *Павшівка* – Чортк.): **Павш* / **Павша* < *Павло* [31, с. 279], сучасна назва пристосована до імені *Палашка* < *Пелагея* [31, с. 291]; *Панасівка* (Збор., Підв.): *Панас* [31, с. 282]; *Романівка* (Тер., Тер.): *Роман* [31, с. 315]; *Ромашівка* (Чортк.): *Ромаш* < *Роман* [31, с. 315]; *Савелівка* (колишня назва – *Савалуски* – Мон.): *Савел*, *Савелій* [31, с. 320]; *Теклівка* (Гус., Підв.): *Текля* [31, с. 356]; *Теофілівка* (Тер.): *Теофіл* [31, с. 386]; *Хомівка* (Збор.): *Хома* [31, с. 400]; *Юстинівка* (Підг.): *Юстина* [31, с. 410] (названо на честь *Юстини* Рогалініської [29 III, с. 204]); *Якубівка* (Зал.): *Якуб* – польський відповідник українського імені *Яків* [31, с. 415].

Ойконіми *Дорофіївка* (Підв.), *Супранівка* (Підв.), *Тарасівка* (Збар.) зафіксовано в давніх документах, як *Дорофіївці*, *Супранівці*, *Тарасівці*, що демонструє перехід колишніх відпатронімих ойконімів у деривати з суфіксом *-івка* та, відповідно, з іменами *Дорофій* [31, с. 112], *Супрун* < *Софрон* [31, с. 345], *Тарас* [31, с. 355] в основах.

Утворення ойконімів *Ангелівка*, *Елеонорівка* (*Оленівка*), *Катеринівка*, *Мар'янівка*, *Теклівка*, *Юстинівка* від жіночих імен *Ангеля*, *Елеонора*, *Катерина*, *Мар'яна*, *Текля*, *Юстина* доводить, що на час творення цих назв поселень суфікс *-івка* був уже топонімотвірним формантом і утворював ойконіми безпосередньо від назв осіб, позаяк в іншому випадку мали би утворитися назви за допомогою суфікса *-инка*.

Проблема розмежування давніх слов'янських відкомполітичних імен та імен відапелятивного походження завжди вважалася актуальною. Однак сформулювати надійні критерії розмежування таких антропонімів – завдання не з легких і навряд чи всеохопно здійснених [11, с. 53]. До того ж, аналізуючи ойконіми на *-івка* з відкомполітичною чи відапелятивною особовою назвою в основі, розуміємо, що етимонами для назв поселень ставали антропоніми, які могли виконувати функцію давніх імен, прізвиць, або вже й прізвищ осіб-власників чи засновників поселень. Суфікс *-івка* в таких ойконімах виконує посесивно-релятивну функцію, навіть у такому, на перший погляд, штучному ойконімі, як *Веснівка* (Коз.), утвореному не від прикметника *весняний*, а від антропоніма *Весна* [26, с. 145], бо відомо, що засновником колишнього хутора (тепер села) був Микита *Весна* [29 II, с. 435]. Ойконім *Бронгалівка* (Підв.) мотивовано антропонімом **Бронгал*. Таке ім'я не засвідчене відомими нам ономастиконами (перший компонент *Брон-* подибуємо в іменах *Брониславъ* [22, с. 27] чи под., а другий *-гал* – в іменах на зразок *Галимир* [15, с. 124]), але маємо інформацію про ймовірного

засновника поселення Грегорша *Бронгаля* [29 III, с. 172]). Слов'янським іменем *Богдан* [22, с. 14; 31, с. 50] мотивовано назви поселень *Богданівка* (Збор., Крем., Підв.). Ойконім *Постолівка* (Гус.) в давніх документах зафіксовано як *Постолівці*, тож він утворений від патронімної назви *Постолівці* з первісним значенням 'нащадки чи піддані *Постола*'. Антропонім *Постол* мотивовано апелятивом *постіл* – одн. до *постоли* 'м'яке селянське взуття з цілого шматка шкіри...' [28 VII, с. 376] або діал. *постол* = *апостол* [26, с. 852], однак цілком імовірно є мотивація ойконіма церковно-християнським іменем *Апостол* [36, с. 465]. Документи XIX ст. замість первісної відпатронімної назви засвідчують посесивно-релятивне утворення на *-івка*.

Крім названих, ойконімами, утвореними за моделлю «слов'янська особова назва (імя, прізвисько, прізвище) + суф. *-івк-а*», є: *Баранівка* (Бер.): *Баран* [32, с. 39; 11, с. 123]; *Білинівка* (Гус.): *Білин* [36, с. 66]; *Боднарівка* (Гус.): *Боднар* [26, с. 81]; *Боричівка* (Тереб.): *Борич* [22, с. 23], пор. *Бориславъ* [22, с. 22]; *Вимислівка* (Коз.): **Вимисл*, пор. **Вышемысль* [34, с. 101]; *Волосівка* (Збор.): *Волос* [22, с. 47; 32, с. 93]; *Воробіївка* (Збор., Підв.): **Воробій*, *Воробей* [22, с. 48; 11, с. 124]; *Дорогичівка* (Зал.): **Дорогич* (імовірно давнє слов'янське відкомполитне ім'я, пор. *Дорогомилъ* [22, с. 76], а можливо – патронім із суф. *-ич* від антропоніма *Дорога* [22, с. 76; 32, с. 122]); *Драганівка* (Тер.): *Драган* [32, с. 133], пор. *Драговитъ*, *Драгомиръ* [32, с. 133]; *Ковалівка* (Мон.): *Коваль* [32, с. 184; 26, с. 481]; *Козівка* (Коз., Тер.): *Коза* [32, с. 241]; *Колодіївка* (Підв.): *Колодій* [32, с. 189; 26, с. 494]; *Комарівка* (Бер., Мон., Крем.): *Комар* [22, с. 102; 11, с. 126]; *Конопківка* (Тереб.): *Конопка* [26, с. 502], *Копорка* [42 III, с. 69] (колишне поселення – власність баронів *Конопків* [29 III, с. 282]); *Королівка* (Борщ., Зал.): *Король* [32, с. 198; 26, с. 515]; *Коришлівка* (Підв.): **Коришло* (пор. апелятив *кори* 'шуліка' [13 III, с. 46]); *Котівка* (Гус.): *Кіт* [22, с. 103; 32, с. 203; 11, с. 123]; *Коханівка* (Збар.): *Кохан* [22, с. 103; 32, с. 203; 11, с. 114]; *Красівка* (Тер.): *Крас* [22, с. 105], пор. *Красимиръ* [22, с. 105]; *Кудрибанівка* (Буч.): *Курдибан* [26, с. 562]; *Лежанівка* (Гус.): **Лежан*; *Мазурівка* (Чортк.): *Мазур* [22, с. 239; 26, с. 633]; *Мовчанівка* (Підв.): *Мовчан* [22, с. 129; 32, с. 254; 11, с. 117]; *Москалівка* (Лан.): *Москаль* [22, с. 257; 26, с. 708]; *Мозолівка* (Підг.): *Мозоль* [22, с. 128; 32, с. 253]; *Монилівка* (Збор.): *Монило*, пор. *Мониславъ*, *Монвидъ* [22, с. 129]; *Нападівка* (Лан.): *Напада* [1, с. 198]; *Ободівка* (Підв.): **Обод* (пор. апелятив *обод* 'зовнішня частина колеса' [9 II, с. 37]); *Одєрадівка* (Шум.): **Одєрад*; *Полупанівка* (Підв.): *Полупан* [26, с. 844] (пор. давні слов'янські антропоніми *Полубояринъ*, *Полутатаринъ* [22, с. 153]); *Писарівка* (Бер.): *Писар* [26, с. 819]; *Радосівка* (Шум.): *Радос* [22, с. 164], *Radosz* [38, с. 73], пор. *Радославъ*, *Радомиръ* [22, с. 163]; *Снігурівка* (Лан.): *Снігур* [26, с. 985; 22, с. 181; 32, с. 365]; *Соколівка* (Лан.): *Сокіл* [22, с. 182; 32, с. 366; 11, с. 125]; *Сосулівка* (Чортк.): **Сосуля* (пор. діал. *сосуля* 'льодяна бурулька' [13 V, с. 388], пор. *Сосулин* [32, с. 358]); *Терпилівка* (Підв.): *Терпило* [32, с. 390; 11, с. 83], пор. *Терпимиръ* [22, с. 192]; *Хлопівка* (Гус.): **Хлоп* (пор. апелятив *хлоп* 'селянин, мужик взагалі або кріпак'; діал. 'чоловік, мужчина, хлопець' [28 XI, с. 83]); *Чернилівка* (Підв.): *Чернило* (*Черн* [32, с. 424], *Czern* [42 I, с. 404] + суф. *-ил-о*), пор. *Чернимиръ* [22, с. 206]; *Шкроботівка* (Шум.): *Шкробот* [26, с. 1210]; *Шульганівка* (Чортк.): *Шульган* [26, с. 1225]; *Щаснівка* (Підв.): *Щастный* [22, с. 210], *Щасной* [32, с. 452], *Szczesny* [42 V, с. 291].

Цілком імовірно, що ойконіми *Вимислівка* (див. [39, с. 194]), *Коханівка*, *Щаснівка* – штучні утворення, а назви поселень *Козова*, *Хотовиця* спричинили заснування населених пунктів, іменованих *Козівка*, *Хотівка*.

Назви поселень *Бураківці* (Зал.), *Дереньовичі* (Тереб.), *Кудлаївці* (Шум.), *Мушкатівці* (Борщ.), *Цецєнівці* (Шум.), *Шершенівці* (Борщ.), утворені від патронімних назв із первісним значенням 'нащадки чи піддані *Бурака* [11, с. 129], *Дереня* [26, с. 295], *Кулдая* [26, с. 550], **Мушката* (пор. *Мушкет* [32, с. 261; 26, с. 720]), **Цецєня*, *Шершеня* [32, с. 441; 11, с. 127]', підтверджують посесивність суф. *-івк-а* в теперішніх ойконімах *Буряківка*, *Деренівка*, *Кудлаївка*, *Мушкатівка*, *Цецєнівка*, *Шершенівка*. А колишні назви *Жовнів* (Бер.), *Переморів* (Шум.), утворені за допомогою суф. *-ів* від антропонімів **Жовно* (пор. антропоніми *Желна* [32, с. 147], *Żołna* [42 VI, с. 367], апелятив *жовно* 'хвороблива пухлина на тілі; мускул на вилиці')

або *жовна* ‘дятел’ [13 II, с. 202]), **Перемор* (пор. *Перемиль* [32, с. 301]), демонструють проміжну стадію переходу присвійних ойконімів на *-ів* у назви поселень на *-ів-ка*.

Два ойконіми, утворені за допомогою суфікса *-івк-а*, – пам’яткові назви: *Драгоманівка* (колишня назва – Микитівка – Коз.), 1895 року село перейменовано на честь М. Драгоманова [29 I, с. 530] та *Кобзарівка* (колишня назва – Заруддя + Обаринці – Збор.), 1963 року село іменовано на честь Кобзаря (Тараса Шевченка) [29 II, 358].

Лінгвокультурні коди можуть нашаровуватися один на інший, адже, як стверджує В. Красних, «між ними немає і не може бути жорстких кордонів» [20, с. 338]. Коли йдеться про кодування інформації в ойконімі, то про нашарування субкодів говоримо частіше як про правило, аніж виняток. До прикладу, ойконім *Базниківка* (Бер.) утворено, імовірно, за допомогою суфікса *-к-а* від прикметника *базниковий* (діал. *базник* ‘бузина, бузок’ [13 I, с. 113]) із вказівкою на відповідну рослину. Однак відомий і антропонім *Базник* [1, с. 9], що міг стати етимомом для ойконіма на *-івка*. І нарешті, назва поселення могла постати шляхом трансонімізації, за якої назва місцевості (мікротопонім) *Базниківка* ‘місце, де росте *базник*’ була перенесена на назву населеного пункту *Базниківка*. У такому ключі розглядаємо походження низки ойконімів Тернопільщини: *Борщівка* (Крем.): 1) *борщовий* + *-к-а*; 2) *Борщ* [26, с. 93] + *-івк-а*; 3) назва місцевості (далі – НМ) ‘місце, де росте *борщ*’ (*борщ* ‘рослина *Chaerophyllumaromatum*; *Heracleumsibiricum*’ [9 I, с. 89]) > назва поселення (далі – НП); *Вербівка* (Борщ.): 1) *вербовий* + *-к-а*; 2) *Верба* [11, с. 128] (пор. ще *Вербославъ* [22, с. 37]) + *-івк-а*; 2) НМ ‘місце, де ростуть *верби*’ > НП; *Дубівка* (Борщ.): 1) *дубовий* + *-к-а*; 2) *Дуб* [22, с. 80; 32, с. 138; 11, с. 128] + *-івк-а*; 3) НМ ‘місце, де ростуть *дуби*’ > НП; *Качанівка* (Підв.): 1) *качановий* + *-к-а*; 2) *Качан* [32, с. 176; 11, с. 130] + *-івк-а*; НМ ‘місце, де ростуть *качани*’ (*качан* ‘головка капусти; потовщене стебло суцвіття кукурудзи, на якому росте її насіння’ [28 IV, с. 123]) > НП; *Лозівка* (Підв., Тероб.): 1) *лозовий* + *-к-а*; 2) *Лоза* [32, с. 230] + *-івк-а*; 3) НМ ‘місце, де ростуть *лози*’ > НП; *Рожанівка* (Зал.): 1) діал. *рожаний* + *-к-а*; 2) *Рожан*, *Rožan* [42 IV, с. 505] + *-івк-а*; 3) НМ ‘місце, де ростуть *рожі*’ (діал. *рожа* ‘роза’ [9 IV, с. 29]) > НП; *Соснівка* (Шум.): 1) *сосновий* + *-к-а*; **Сосна* + *-івк-а*; 3) НМ ‘місце, де ростуть *сосни*’ > НП; *Турівка* (Підв.): 1) *туровий* + *-к-а*; 2) *Тур* [11, с. 122] + *-івк-а*; 3) НМ ‘місце, де розміщені *тури*’ (*тури* ‘земляні укріплення, плетені корзини, наповнені землею’ [13 V, с. 679]) > НП; *Хмелівка* (Тероб.): 1) *хмелевий* + *-к-а*; 2) *Хміль* [11, с. 129] + *-івк-а*; 3) НМ ‘місце, де росте *хміль*’ > НП; *Яблунівка* (Підг.): 1) *яблуневий* + *-к-а*; 2) **Яблунь* + *-івк-а*; 3) НМ ‘місце, де ростуть *яблуні*’ > НП.

Якщо ойконім утворено від мікротопоніма, то говоримо про доойконімний рівень його деривації, якщо безпосередньо від антропоніма, то про ойконімний. Приміром, ойконім *Карначівка* (Лан.) утворений або від антропоніма *Карнач*, мотивованого агентивною назвою **карнач* (< діал. *карнати* ‘пасти, обрізувати, стригти’ [13 II, с. 394]), або є деформованим утворенням від назви місцевості *Корнаківка*, мотивованої діал. *корнак* ‘залишок кореня, пеня’ [13 III, с. 394]. Ойконім *Фащівка* (Підв.) має тотожну дериваційну історію. Назву поселення утворено від антропоніма **Хващ* чи **Фащ* (із субституцією [хв][ф]) або ойконім є дериватом від назви місцевості *Хващівка* чи **Фащівка* ‘місце, де росте *хвощ*’ (*хвіщ*, *хвоїщ*, *хвоц* ‘рослина’ [9 IV, с. 394–395]). *Чабарівка* (Гус.) – утворено від антропоніма **Чабара*, мотивованого апелятивом *чабара* [9 IV, с. 442], або від назви місцевості *Чабарівка*, пор. апелятив *чабарня* ‘загорода й хліви для овець; вівчарня; житло пастухів’ [28 XI, с. 260].

Ойконіми *Клебанівка* (Підв.) / *Плебанівка* (Тероб.) утворені від антропоніма *Клебан* [26, с. 470] / **Плебан*, мотивованого діал. *клебан*, т. с., що *плебан* ‘парафіяльний католицький священик’ [13 II, с. 456], або від назви місцевості *Клебанівка* ‘місце, на якому знаходиться *клебанія*, т. с., що *плебанія* ‘парафія католицького священика; садиба, подвір’я, дім парафіяльного католицького священика’ [28 VI, с. 573].

Ойконім *Паївка* (Гус.) утворено від назви місцевості *Паївка*, мотивованої апелятивом *пай* ‘частка, яка <...> дістається кожному при розподілі’ [28 VI, с. 16].

Іноді при визначенні генези ойконіма на *-івка* найвірогіднішою є відгідронімна версія, тобто ойконім як мовно-культурний знак експлікує інформацію гідронімного субкоду. Такими є ойконіми: *Заболотівка* (Чортк.), утворений, очевидно, від назви річки *Заболіття* [27, с. 201];

Завадівка (Мон.) – від назви річки *Завадівка* [27, с. 201]; *Золочівка* (Коз.) – від назви річки *Золочівка* [27, с. 216]; *Боложівка* (Шум.) – від гідроніма *Болозівка* [27, с. 62]; *Саджівка* (Гус., Мон.) – від назви водного об'єкта *Саджавка* [27, с. 483]; *Стрійка* (Збар.) – від гідроніма *Стрий* [27, с. 533]; *Тарнавка* (Чортк.) – від назви водного об'єкта *Тернавка* [27, с. 355] (вживання кореневого *a* замість *e* – вплив польського *tarnina* ‘терен’).

Цілком імовірно, однак, що ці ойконіми утворено за допомогою суфікса *-івк-а* від відповідних антропонімів: *Заболот* [34, с. 105]; **Завад* або *Завада* [26, с. 372], мотивованого апелятивом *завада* ‘перешкода’ [28 III, с. 34], пор. *Завидь*, *Заволь*, *Залюдь* і *Вадиславь* [22, с. 87, с. 33]; **Золоч*, див. ще [35, с. 258–259]; *Болож*, мотивованого, можливо, діал. *болоз* ‘полоз, змія’ [13 I, с. 226]; **Стрий*, пор. *Dalestryj*, *Sulistryj* [38, с. 75], див. ще [35, с. 280]. До того ж назви поселень *Заболотівка* та *Саджівка* могли перейняти на себе назви місцевостей *Заболотівка* (‘місце за болотом’), *Саджівка* (< *саджавка* ‘рибний ставок’ [9 I, 95]). А назви поселень *Боложівка*, *Тарнавка* можна кваліфікувати і як утворення на *-ка* від ойконімів *Болозів*, *Тарнава* [21, с. 59; 30, с. 74; 35, с. 39].

Деякі ойконіми на *-івка* побутують сьогодні на Тернопільщині як результат перейменування 1946 року. Розглядаємо їх у межах апелятивного субкоду і кваліфікуємо як штучні назви, одні – виправдані часом та історією, інші – не надто виправдані, однак жителі поселень уже не хочуть повертатися до колишніх назв. Ідеться про ойконіми *Веселівка* (колишня назва – Татаринці – Крем.) – штучна назва, утворена від прикметника *веселий*; *Гончарівка* (колишня назва – Вичулки – Мон.) – від апелятива *гончар*; *Калинівка* (колишня назва – Цецова – Збор.) – від апелятива *калина*; *Миролюбівка* (колишня назва – Чарторія – Тер.) – мотивована словосполученням ‘мир любити’.

Отже, сьогодні на теренах Тернопільщини побутує 125 ойконімів з поліфункціональним суфіксом *-івк-а*, що становить майже 11% від усіх теперішніх ойконімів області. Будучи мовнокультурними знаками ономастичного коду, вони експлікують інформацію антропонімного, мікротопонімного, антропонімно-мікротопонімного, антропонімно-гідронімного, апелятивного та ін. субкодів. До того ж ойконіми на *-івка* як порівняно молода топонімна формація слугують мовнокультурним знаком часового коду культури, що стане об'єктом наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан Ф. Словник українських прізвищ у Канаді / Ф. Богдан. – Вінніпег–Ванкувер: Накладом Ономастичної комісії УВАН і Канадського Назвознавчого Інституту, 1974. – 354 с.
2. Бучко Г. Історична та сучасна українська ономастика: Вибрані праці / Ганна Бучко, Дмитро Бучко. – Чернівці: «Букрек», 2013. – 456 с.
3. Бучко Д. Г. Ойконімія Покуття: [Текст]: дис... док. філол. наук: 10.02.02 / Дмитро Григорович Бучко; Чернівецький державний університет ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 1992. – 305 с.
4. Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття / Д. Г. Бучко. – Львів: Світ, 1990. – 143 с.
5. Бучко Д. Г. Українські топоніми на *-івці*, *-инці*: [Текст]: дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дмитро Григорович Бучко; Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів, 1972. – 333 с.
6. Вербич С. О. Гідронімія басейну Середнього Дністра: Етимологічний словник / С. О. Вербич. – Луцьк, ВМА «Терен», 2009. – 236 с.
7. Воляннюк І. О. Становлення і розвиток ойконімії Північної Тернопільщини XII–XX ст.: [Текст]: дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Інна Оверківна Воляннюк; Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 193 с.
8. Габора М. Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник / Мирослав Габора. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. – 656 с.
9. Грінченко Б. Словарь української мови: у 4-х т. / [упор. з додатком власного матеріалу Борис Грінченко]. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. I–IV.
10. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. / Л. Л. Гумецька. – К.: В-во АН Української РСР, 1958. – 298 с.

11. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVIII ст. / М. О. Демчук. – К.: Наукова думка, 1988. – 172 с.
12. Дика Л. Л. Ойконімія Східного Поділля: [Текст]: дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Любов Леонтіївна Дика; Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 197 с.
13. Етимологічний словник української мови / [редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1982–2012. – Т. 1–6.
14. Иванова С. В. Культурный знак и культурный смысл в лингвокультурологических исследованиях / С. В. Иванова // Единицы языка в когнитивно-семиотическом и лингвокультурологическом аспектах: сборник научных статей. – Ч. I. – [отв. ред. Р. З. Мурясов]. – Уфа: РИЦ БашГУ, 2009. – С. 108–121.
15. Илчев С. Речник на личните и фамилни имена у българите / С. Илчев. – София: Изд-во на Българската Академия на науките, 1969. – 627 с.
16. Карпенко Ю. О. Признаки молодости топонимической системы / Ю. О. Карпенко // Перспективы развития славянской ономастики. – М.: Наука, 1980. – С. 48–57.
17. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини / Ю. О. Карпенко. – К.: Наукова думка, 1973. – 238 с.
18. Кордуба М. Що кажуть нам назви осель? / Мирон Кордуба. – Львів: в-во «Наша Батьківщина», 1938. – 22 с.
19. Котович В. Походження назв населених пунктів Перемишлянщини / Віра Котович. – Дрогобич: Вимір, 2006. – 80 с.
20. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.
21. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України / В. В. Лучик [відп. ред. В. Г. Скляренко]. – К.: ВЦ «Академія», 2014. – 544 с.
22. Морошкин М. Я. Славянский именовослов или собрание славянских личных имён в алфавитном порядке / М. Я. Морошкин. – СПб., 1867. – 213 с.
23. Никонов В. А. Введение в топонимику / В. А. Никонов. – М.: Наука, 1965. – 179 с.
24. Носова О. Е. Лингво-культурный код как инструмент лингвокультурологических исследований [Электронный ресурс] / О. Е. Носова. – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=21589082>
25. Пура Я. О. Походження назв населених пунктів Ровенщини: Монографія / Я. О. Пура. – Львів: Світ, 1990. – 143 с.
26. Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ у двох томах / Юліан Редько. – Львів: НТШ, 2007. – Т. I–II.
27. Словник гідронімів України / [ред. кол. А. П. Непокупний, К. К. Цілуйко, О. С. Стрижак]. – К.: Наукова думка, 1979. – 780 с.
28. Словник української мови: в 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наукова думка, 1971–1981. – Т. I–XI.
29. Тернопільщина. Історія міст і сіл: у 3-х томах / [ред. колегія: Олег Сиротюк та ін.]. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2014. – Т. 1–3.
30. Торчинська Н. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області / Н. М. Торчинська, М. М. Торчинський. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 549 с.
31. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К.: «Довіра», 2005. – 509 с.
32. Тупиков Н. М. Словарь древнерусских личных собственных имён / Н. М. Тупиков // Записки отделения русской и славянской археологии русского археологического общества. – СПб., 1903. – Т. 6. – 857 с.
33. Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів) / Михайло Худаш. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. – 536 с.
34. Худаш М. Л., Демчук М. О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімі утворення) / М. Л. Худаш, М. О. Демчук. – К.: Наукова думка, 1991. – 268 с.
35. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (Утворення від слов'янських автохтонних відкомполітичних скорочених особових власних назв) / М. Л. Худаш. – К.: Наукова думка, 1995. – 362 с.
36. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник / Павло Чучка. – Львів: Світ, 2005. – 707+XLVIII с.

37. Шульгач В. П. Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник / В. П. Шульгач. – К.: «Кий», 2001. – 189 с.
38. Malec M. Staropolskie skrocone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych / M. Malec. – Wrocław etc.: Wydawnictwo PAN, 1982. – 220 s.
39. Rymut K. Nazwiska polaków: Słownik historyczno-etymologiczny / K. Rymut. – Т. 1. – Kraków, 1999. – 540 s.; Т. 2. – Kraków, 2001. – 772 s.
40. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1880–1902. – Т. 1–15.
41. Słownik imion / Opracowały W. Janowowa, A. Skarbek, J. Zbijowska. – Wrocław; Warszawa etc., 1975. – 317 s.
42. Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego. – Wrocław etc.: PAN, 1965–1985. – Т. 1–7.

СКОРОЧЕННЯ

Береж. – Бережанський	Лан. – Лановецький
Борщ. – Борщівський	Мон. – Монастириський
Буч. – Бучацький	Підв. – Підволочиський
Гус. – Гусятинський	Підг. – Підгаєцький
Зал. – Заліщицький	Тереб. – Теребовлянський
Збар. – Збаразький	Тер. – Тернопільський
Збор. – Зборівський	Чортк. – Чортківський
Коз. – Козівський	Шум. – Шумський
Крем. – Кременецький	

Стаття надійшла до редакції 3.07.2017 р.